

ISSN 1392–6195 (print)
ISSN 2029–2058 (online)
JURISPRUDENCIJA
JURISPRUDENCE
2010, 4(122), p. 221–244.

NUKENTĖJUSIO NUO NUSIKALSTAMOS VEIKOS ASMENS TEISĖ KREIPTIS Į TEISMĄ KAIP TEISMINĖS GYNYBOS REALIZAVIMO BAUDŽIAMAJAME PROCESĖ PRIELAIDA

Rima Ažubalytė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamojo proceso katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 2714 624
Elektroninis paštas rima.azubalyte@mruni.eu

Pateikta 2010 m. spalio 28 d., parengta spausdinti 2010 m. lapkričio 29 d.

Anotacija. Straipsnyje analizuojama nukentėjusiojo nuo nusikalstamos veikos asmens teisė kreiptis į teismą, kaip teisminės gynybos prieinamumo principo sudėtinė dalis, baudžiamąja teisine tvarka. Lietuvos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuota nuostata, kad teisė į pažeistų teisių teisminę gynybą yra absoliuti, analizuojama kartu su tarptautinių teismų suformuota pozicija, kad teisė į teismą vadovaujantis proporcingumo ir kitais teisės principais gali būti ribojama.

Straipsnio objektas yra nukentėjusiojo teisė kreiptis dėl teisminės gynybos baudžiamojo proceso tvarka. Nukentėjusysis, kreipdamasis dėl pažeistų teisių gynybos, disponuoja teise reikalauti nubausti asmenį, padariusį nusikalstamą veiką, ir teise reikalauti atlyginti žalą. Straipsnyje materialios nukentėjusiojo teisės detalios neanalizuojamos, didesnę dėmesį kreipiant į dvi nukentėjusiojo asmens kreipimosi į teismą procesines formas.

Išanalizavus Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, teismų praktiką bei doktrinos nuostatas, konstatuojama, kad sudėtingesnė į teismą kreipimosi tvarka yra privataus kaltinimo bylų procese. Straipsnyje daroma išvada, kad teisė į teisminę gynybą ir vėliau į teisingą

teisinių procesą negali būti realizuota neužtikrinus veiksmingos nukentėjusiojo kreipimosi į teismą procedūros. Siekiant garantuoti veiksmingą asmens, nukentėjusiojo nuo nusikalstamos veikos, teisių gynimą teisme, būtina jam kuo greičiau suteikti nukentėjusiojo procesinį statusą, išspręsti valstybės garantuojamos teisinės pagalbos nusikalstamos veikos aukoms suteikimo laiku klausimą, tinkamai interpretuoti perėjimo iš viešojo kaltinimo bylų proceso į privataus kaltinimo bylų procesą reguliuojančias normas.

Reikšminiai žodžiai: baudžiamasis procesas, teisė į teisminę gynybą, teisė kreiptis į teismą, teisė į žalos atlyginimą, nukentėjusysis.

Įvadas

Teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principas įtvirtintas Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 2 straipsnio 3 dalyje, Europos žmogaus teisių konvencijos (toliau – EŽTK) 6 ir 13 straipsniuose, Konstitucijos 30 straipsnio 1 ir 2 dalyje bei 31 straipsnio 2 dalyje, Civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 5 straipsnyje, taip pat Baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 44 straipsnio 3, 4, 5, 10 dalyse ir detalizuojamas kitose BPK nuostatose. Šio principo esmė ta, kad kiekvienas asmuo, manantis, kad jo teisės yra pažeistos, gali kreiptis į teismą: „Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalies nuostata, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą, reiškia, jog Lietuvoje, kaip teisinėje valstybėje, kiekvienam turi būti užtikrinta galimybė savo teises ginti teisme tiek nuo kitų asmenų, tiek nuo neteisėtų valstybės institucijų ar pareigūnų veiksmų.“¹ Kaip konstatuota Konstitucinio Teismo, „asmens teisių ir laisvių teismo gynimo garantija – tai procesinio pobūdžio garantija, esminis asmens teisių ir laisvių konstitucinio instituto elementas, būtina teisingumo įgyvendinimo sąlyga, neatskiriamas konstitucinio teisinės valstybės principo turinio elementas“².

Plati ir pakankamai išsami Konstitucinio Teismo doktrina, taip pat daugelis mokslinių publikacijų, kuriose šis konstitucinis principas nagrinėjamas konstitucinės teisės aspektu³, kaip sąlyga teisei į teisingą teismą realizuoti⁴, gana daug civilinio proceso

1 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 91-2289; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 24-1004; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. rugpjūčio 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 129-4634.

2 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 181-6708, 2004, Nr. 186.

3 Sinkevičius, V. Teisės į teisingą teisinį procesą samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2006, 2: 250–286; Abramavičius, A. Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*. 2009, 3(117): 21–40; Žio-bienė, E. Žmogaus teisių ir laisvių apsauga: Lietuva Europos kontekste. Iš *Regnum Est. 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui*. Mesonis, G. (ats. red.). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 315–334.

4 Štarienė, L. Teisės į teisingą teismą, įtvirtintos Europos žmogaus teisių konvencijos 6 str., pobūdis, vieta

publikacijų, kuriose nagrinėjama teisės į teisminę gynybą turinys ir atskiri jos aspektai⁵ leidžia teigti, kad mokslininkų dėmesio teisė į teisminę gynybą nestokoja. Tačiau teisė į teisminę gynybą baudžiamojo proceso reguliuojamoje sferoje atskiro mokslinio tyrimo dalyku iki šiol nebuvo, išskyrus mokymo priemonę⁶.

Teisės į teisminę gynybą principo turinys yra platus ir keliantis mokslines diskusijas⁷, tačiau dėl vieno iš jo aspektų – teisės kreiptis į teismą – bendros nuomonės laikosi dauguma mokslininkų.

Konstitucinės teisės mokslininkai⁸, daugiausiai remdamiesi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimais, sutaria, kad asmens teisė kreiptis į teismą yra absoliuti. Konstitucinio Teismo nutarimuose šios teisės absoliutumas detalizuojamas: „*asmens konstitucinė teisė kreiptis į teismą negali būti dirbtinai suvaržoma, taip pat negali būti nepagrįstai pasunkinamas jos įgyvendinimas...<..> įstatymų leidėjas turi pareigą įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad visus ginčus dėl asmens teisių ir laisvių, taip pat įgytų teisių pažeidimo būtų galima spręsti teisme*“⁹. Tačiau asmens teisė kreiptis į teismą vis dėlto yra ribojama: procesiniai įstatymai paprastai reglamentuoja pašalinamas ir nepašalinamas kliūtis, kurios riboja teisės kreiptis į teismą realizavimą (štai civiliniai procesiniai įstatymai nustato civilinės bylos pradėjimo prielaidas ir sąlygas, baudžiamojo proceso įstatymas – aplinkybes, darančias baudžiamąjį procesą negalimą). Vienais atvejais procesinės kliūtys gali būti pašalinamos arba gali išnykti, kitais atvejais asmuo, kuris negali ginti savo teisių baudžiamąja tvarka, gali jas ginti civiline tvarka. Taip pat galimi atvejai, kai asmuo teoriškai turi teisę ginti savo galimai pažeistas teises, tačiau realiai tai neįmanoma, pvz., asmuo, galimai padaręs nusikalstamą veiklą, yra nenustatytas. Europos Žmogaus Teisių Teismas pripažįsta, kad EŽTK 6 straipsnyje deklaruojama teisė į teismą nereiškia, kad kiekvieną bylą, nepaisant jos aplinkybių, turi nagrinėti teismas: „*teisė į teismą, kuri yra būtinas teisės į tinkamą procesą elementas, jau nebėra absoliuti nei civilinėse, nei baudžiamosiose bylose*“¹⁰. EŽTT jurisprudencija

ir apsaugos lygis kitų konvencijos teisių požiūriu [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-10-16]. <http://tm.infolex.lt/?item=stras_publ>; Štarienė, L. Cudak v. Lithuania and the European Court of Human Rights approach to the state immunity doctrine. *Jurisprudencija*. 2010, 2(120): 159–175.

- 5 Kavaliauskienė, G. *Proceso civilinėje byloje prielaidos ir sąlygos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė 01 S). Vilnius, 2010; Vėlyvis, S. Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso doktrinoje. Iš *Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai*. Vėlyvis, S. (ats. red.). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 195–211; Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. I tomas. Vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 207–224; Nekrošius, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002; Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė*. I tomas. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2003, p. 137–145; Montvydienė, I. *Valstybės garantuojama teisinė pagalba civilinėse bylose*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė 01 S). Vilnius, 2010.
- 6 Jurka, R.; Ažubalytė, R.; Gušauskienė, M.; Panomariovas, A. *Baudžiamojo proceso principai*. Metodinė mokymo knyga. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 30–55.
- 7 Kiekvienas teisės į teisminę gynybą aspektas gali būti atskiro mokslinio tyrimo dalyku.
- 8 Sinkevičius, V., *supra* note 3, p. 250–286; Abramavičius, A., *supra* note 3, p. 22–26; Žiobienė, E., *supra* note 3, p. 326, 330–331.
- 9 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 19-623.
- 10 Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Deweer v. Belgium*, Appl. No. 6903/75, judgment of the 27th of February, 1980.

jos pagrindu doktrinoje yra laikomasi nuomonės, kad teisės į teismą atžvilgiu yra taikoma neatskiriamų apribojimų doktrina, t. y., nors Konvencija tiesiogiai neįtvirtina šios teisės ribojimų, teisė į teismą savaime įkūnija neatskiriamus jų apribojimus¹¹. Taigi teisė į teismą laikoma nesąlygine, tačiau ne absoliučia teise¹², kurios ribojimai yra tam tikrais atvejais pateisinami vertinant teisėtą ribojimų tikslą ir proporcingumą jo siekiant¹³. Kita vertus, teisė kreiptis į teismą, kaip teisės į teisminę gynybą sudėtinė dalis, nėra tiesiogiai įtvirtinta Konvencijos¹⁴ – ir tai gali lemti būtent tokią Teismo doktriną.

Šio straipsnio tikslas – panagrinėti teisės kreiptis į teismą baudžiamąja teisine tvarka konstitucinius pagrindus ir kai kuriuos asmens, manančio, kad jo teisės pažeistos nusikalstama veika, teisės į teismą realizavimo baudžiamajame procese probleminius aspektus.

1. Teisės į teisminę gynybą baudžiamajame procese konstituciniai pagrindai

Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „[...] reguliuojant baudžiamojo proceso santykius jokiais atžvilgiais negali būti pažeista Konstitucijoje įtvirtinta asmens teisė kreiptis į teismą“¹⁵, tačiau Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisė kreiptis į teismą negali būti aiškinama kaip teisė bet koku būdu kreiptis į teismą. Teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo procesinę tvarką nustato įstatymai – tarp jų ir baudžiamojo proceso kodeksas (toliau ir BPK). Todėl šią teisę būtina įgyvendinti jų nustatyta procesine tvarka. Šios teisės realizavimo tvarką numato atitinkami BPK straipsniai, reglamentuodami pareiškimo ar skundo formą, turinį, padavimo tvarką: „[...] iš Konstitucijos kylanti valstybės priedermė saugoti kiekvieną asmenį ir visą visuomenę nuo nusikalstamų kėsinių ir asmens teisė į tinkamą teisinį procesą suponuoja kiekvieno asmens, manančio, kad jo teisės pažeistos dėl nusikalstamos veikos, teisę ginti savo teises teisme ir valstybės pareigą užtikrinti veiksmingą šios asmens teisės įgyvendinimo mechanizmą. Šioje srityje įstatymų leidėjas turi gana plačią diskreciją: jis gali numatyti pagrindus, kuriems esant pradedamas nusikalstamos veikos tyrimas, subjektus (institucijas), pradedančius nusikalstamos veikos tyrimą, ir pan.“¹⁶

11 Štarienė, L. Teisės į teisingą teismą, įtvirtintos Europos žmogaus teisių konvencijos 6 str., pobūdis, vieta ir apsaugos lygis kitų konvencijos teisių požiūriu, *supra* note 4.

12 *Ibid.*

13 Nors EŽTT praktika nėra visai nuosekli, sprendžiant teisės kreiptis į teismą ribojimo suteikiant prioritetą kitoms teisėms – valstybės imunitetui, parlamento nario imunitetui (saviraiškos laisvei) – proporcingumą: vienais atvejais teisės kreiptis į teismą ribojimas pripažįstamas neproporcingu, kitais – proporcingu. Žr. Jočienė, D. Pagrindinių teisių apsauga pagal Europos žmogaus teisių konvenciją ir Europos Sąjungos teisę, *Jurisprudencija*. 2010, 3(121): 110.

14 Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Golder v. The United Kingdom*. No. 4451/70, Judgement of 21 February 1975, ECHR A18.

15 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 19-623.

16 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254.

Civilinio proceso teisėje ikiteisminė ginčų sprendimo tvarka yra viena iš proceso civilinėje byloje prielaidų¹⁷ ir yra labiau išimtis nei taisyklė, nors civilinio proceso praktikoje nurodoma, kad tada, kai ikiteisminė ginčų tvarka yra nustatyta įstatymu, nėra pernelyg biurokратиška ar sudėtinga, ir jeigu po to, kai asmuo šį reikalavimą įvykdo, jam yra suteikiama galimybė kreiptis į teismą, tai yra racionalus institutas¹⁸. Baudžiamojo proceso specifika lemia, kad prieš nagrinėjant nusikalstama veika pažeistų teisių klausimą teisme, dažniausiai turi būti atliekamas ikiteisminis tyrimas, nes kitaip būtų neįmanoma bylos išnagrinėti teisme – „*teisminės gynybos principo baudžiamajame procese turinys yra aiškinamas, atsižvelgiant į tai, kad teisės aktais gali būti nustatyta ir ikiteisminė ginčų sprendimo tvarka, tačiau negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų paneigta asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės pažeistos, teisė ginti savo teises ar laisves teisme*“¹⁹. Jei įstatymu, taigi ir baudžiamojo proceso kodeksu, numatyta tvarka, kad tam tikrus, galutinius procese sprendimus gali priimti ne teismas, teisminės gynybos prieinamumo principas reikalauja, kad būtų galimybė tokius sprendimus apskusti teismui. Įvertinus tai, kad ikiteisminio tyrimo atlikimas yra valstybės priedermė (BPK 2 str.), neabejotina, kad jo greitumas, išsamumas, rezultatyvumas ir efektyvumas yra viena reikšmingiausių prielaidų privatiems proceso dalyviams įgyvendinti savo teisę į teisminę gynybą, tačiau šio instituto analizė nebus straipsnio nagrinėjimo objektas²⁰.

Asmens teisė į teisminę gynybą suponuoja kiekvieno asmens, manančio, kad jo teisės pažeistos dėl nusikalstamos veikos, teisę ginti savo teises teisme ir valstybės pareigą užtikrinti veiksmingą šios asmens teisės įgyvendinimo mechanizmą. Kaip jau buvo minėta, teisminės gynybos turinys yra platus ir jo ribos teisės moksle yra diskutuojamos. Lietuvos civilinio proceso teisės doktrinoje aptinkamas visas spektras požiūrių į teisminės gynybos sudėtinis elementus: nuo įsitikinimo, kad teisė į teisminę gynybą apima teisę kreiptis į teismą, teisę į teisingą teismą, teisę į apeliaciją, teisę į teismo sprendimo vykdymą bei teisę į kasaciją²¹ iki požiūrio, kad teisė į teisminę gynybą laikoma įgyvendinta įsiteisėjus teismo sprendimui²² arba jį įvykdžius²³. Galima konstatuoti, kad pagrindiniai skirtumai, diskutuojant apie teisės į teisminę gynybą turinį, išryškėja diskutuojant, kada teisė į teisminę gynybą gali būti laikoma realizuota, o dėl to, kad teisės į teisminę gynybą negalima realizuoti, nerealizavus teisės kreiptis į teismą, civilinio proceso mokslininkai nesiginčija. Maža to – būtent kreipimosi į teismą realizavimas

17 Kavaliauskienė, G., *supra* note 5, p. 97–105.

18 Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 5, p. 140, 145.

19 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 19-623.

20 Apie ikiteisminio tyrimo problematiką žr. Ancelis, P. *Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas*. Monografija. Vilnius: Saulelė, 2006.

21 Kavaliauskienė, G., *supra* note 5, p. 17–51.

22 Vėlyvis, S., *supra* note 5, p. 207. V. Nekrošius taip pat laikosi nuomonės, kad teisės į teisminę gynybą turinys negali būti siejamas su teise į apeliaciją ir kasaciją: žr. Nekrošius, V., *supra* note 5, p. 209–210.

23 Stauskienė, E. *Teismo vaidmuo vykdymo procese*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė 01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 66–73. Netiesiogiai teismų sprendimų vykdymą teisės į teisminę gynybą dalimi pripažįsta ir V. Višinskis: žr. Višinskis, V. *Teismo sprendimų vykdymo procesinės problemos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1999, p. 16.

iš esmės suponuoja realią galimybę pasinaudoti ir kitomis procesinėmis garantijomis: asmens teisė kreiptis į teismą suponuoja ir jo teisę į tinkamą teisinį procesą²⁴. Lietuvos baudžiamojo proceso doktrinoje diskusijos dėl teisminės gynybos principo ribų baudžiamojo proceso teisėje, kaip jau minėta, iš esmės nevyksta²⁵. Nors autorė iš principo laikosi nuomonės, kad teisė į teisminę gynybą (jos realizavimas) neturėtų būti siejama su galimybėmis siekti teismo sprendimų kontrolės apeliacine ir kasacine tvarka, tačiau, įvertinus konstitucinę jurisprudenciją²⁶ bei tarptautinių aktų reikalavimus²⁷, susijusius su teise į apeliaciją, reiktų pažymėti, kad nuteistojo teisė bent vieną kartą apskusti apkaltinamąjį nuosprendį (arba kitaip nesutikti su apkaltinamuoju teismo aktu²⁸) vis dėlto yra teisės į teisminę gynybą elementas. Kitas diskutuotinas klausimas, paminėtinas analizuojant teisminės gynybos turinį, yra nukentėjusiojo teisė reikalauti žalos atlyginimo, kuri gali būti laikoma sudėtine teisės į teisminę gynybą dalimi, taip pat gali būti traktuojama ir kaip savarankiškas principas²⁹. Kyla ir kitas klausimas, ar teisė į teisminę gynybą – jei teisė į žalos atlyginimą yra jos dalis – bus laikoma realizuota, kai nukentėjusysis realizuoja teisę reikalauti žalos atlyginimo, ar tada, kai žala atlyginama? Tačiau dėl straipsnio apimties teisminės gynybos principo turinys čia nebus analizuojamas.

Nors vienas Konstitucinio Teismo išaiškintas teisės į teisminę gynybą baudžiamajame procese aspektas yra tas, kad „*baudžiamojo proceso teisinių santykių subjektai, kurie mano, jog jų teisės pažeistos, turėtų teisę savo teises ginti teisme nepriklausomai nuo savo teisinio statuso baudžiamajame procese*“³⁰, tačiau vis dėlto reiktų išskirti pagrindinius proceso dalyvius, kuriems turi būti garantuota teisė į teisminę gynybą: tai nukentėjusysis ir įtariamasis (kaltinamasis)³¹.

-
- 24 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 1-7.
  - 25 Lietuvos mokslininkai apie tai diskutuoja netiesiogiai, kalbėdami apie dėl neribotos apeliacijos galimai besiformuojantį „instancinį mentalitetą“: žr. Randakevičienė, I. Teismų sprendimų kontrolės formos baudžiamajame procese. Iš Ancelis, P., et al. *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Vilnius: Industrus, 2009, p. 175–216; Garnelienė, L.; Rimšelis, E. Apeliacijos sampratos įtaka teismų praktikai baudžiamajame procese. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 4(4): 243–259.
  - 26 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 130-4910.
  - 27 Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 14 straipsnio 5 dalis; Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos septintojo protokolo 2 straipsnis.
  - 28 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 11-388; Jurgaitis, R. Baudžiamojo įsakymo procesas: proceso be įprasto nagrinėjimo teisme ypatumai ir įtariamojo (kaltinamojo) procesinės garantijos. *Jurisprudencija*. 2008, 6(108): 67–75.
  - 29 Teisei į žalos atlyginimą daug dėmesio skiria Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas: žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 126-4816; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 90-3529, atitaisymas – 2006, Nr. 137; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga „Dėl teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika*. 2009, 29.
  - 30 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254.
  - 31 Dėl straipsnio apimties įtariamojo teisė į teismą nebus nagrinėjama.

2. Nukentėjusysis kaip teisės kreiptis į teismą baudžiamojo proceso tvarka subjektas

Konstitucinės nukentėjusiojo teisės į teisminę gynybą reglamentavimo Baudžiamojo proceso kodekse pagrindas yra BPK 44 straipsnio 10 dalis, kurioje numatyta, kad „*kiekvienas asmuo, pripažintas nukentėjusiuoju, turi teisę reikalauti, kad būtų nustatytas ir teisingai nubaustas nusikalstamą veiką padaręs asmuo, gauti dėl nusikalstamos veikos padarytos žalos atlyginimą, <...>*“.

Nukentėjusiojo teisė kreiptis į teismą iš esmės reiškia asmens reikalavimą nubausti kaltą asmenį ir reikalavimą atlyginti žalą. Jis gali disponuoti šiomis teisėmis³² savo nuožūra: reikalauti ir nubausti kaltą asmenį ir atlyginti jam padarytą žalą; arba reikalauti tik nubausti kaltą asmenį (nepareikšti civilinio ieškinio); arba reikalauti tik atlyginti žalą (pvz., sutikdamas taikytis viešojo kaltinimo byloje).

Nusikalstamos veikos auka savo teisę į teisminę gynybą gali realizuoti vienu atveju kreipdamasi į ikiteisminio tyrimo subjektus, kurie, įvertinę įstatyme nurodytas aplinkybes, pradeda ir atlieka tyrimą, ir jei yra pagrindas, perduoda bylą teismui, arba privataus kaltinimo bylų proceso tvarka kreipdamasi tiesiogiai į teismą. Prieš pradėdant nagrinėti procesinius reikalavimus kreipimuisi dėl teisminės gynybos baudžiamajame procese, būtina priminti, kad „*konstitucinė asmens teisė kreiptis į teismą nereiškia, jog įstatymų leidėjas procesiniuose įstatymuose, inter alia įstatymuose, reglamentuojančiuose baudžiamojo proceso santykius, negali nustatyti kreipimosi į teismą tvarkos ir tam tikrų formalių reikalavimų, kuriuos turi atitikti teismui pateikiamas kreipimasis. Pažymėtina ir tai, kad konstitucinė asmens teisė kreiptis į teismą neužkerta kelio įstatymų leidėjui nustatyti ir formalius reikalavimus, taikomus asmens kreipimuisi, pagal kurį gali būti pradėdamas nusikalstamos veikos tyrimas ar baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme. Pats savaimė tokių formalių reikalavimų nustatymas dar nereiškia, kad yra dirbtinai suvaržyta asmens konstitucinė teisė kreiptis į teismą ar nepagrįstai pasunkintas šios teisės įgyvendinimas. Tačiau įstatymų leidėjas, reglamentuodamas kreipimosi į teismą tvarką ir nustatydamas tam tikrus reikalavimus, kuriuos turi atitikti teismui pateikiamas kreipimasis, inter alia reikalavimus, taikomus asmens kreipimuisi, pagal kurį pradėdamas nusikalstamos veikos tyrimas ar baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme, negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad juo būtų nepagrįstai pasunkintas kokios nors asmens konstitucinės teisės ar teisėto intereso, inter alia ir asmens teisės į teisminę gynybą, įgyvendinimas ar apskritai jis taptų neišmanomas. Priešingu atveju būtų pažeista Konstitucija, inter alia Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta asmens teisė į teisminę gynybą, iš teisinės valstybės principo kylanti asmens, visuomenės teisė į saugumą nuo nusikalstamų kėsinių ir asmens teisė į tinkamą teisinį procesą.*“³³

32 Matuizienė, E. Dispozityvumo samprata baudžiamajame procese. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 4(4): 306–311.

33 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254.

Vertindamas dvi galimas nukentėjusiojo teisės į teisminę gynybą formas: vienu atveju kreipiantis dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo (BPK 166, 167 str.), kitu – tiesiai į teismą dėl privataus kaltinimo proceso pradėjimo (BPK 407, 408 str.) Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, „jog įstatymų leidėjas turi diskreciją nustatyti, kad už tam tikras nusikalstamas veikas asmuo baudžiamojon atsakomybėn yra traukiamas tik tada, kai yra nukentėjusio asmens (ar jo atstovo) kreipimasis (prašymas, pareiškimas, skundas ar kt.) dėl nusikalstamos veikos, ir kad ikiteisminis tyrimas tokiose bylose nėra atliekamas, o prokuroras valstybinio kaltinimo teisme nepalaiko [...]. Įstatymų leidėjas gali įstatymu nustatyti ir tokį teisinį reguliavimą, kad už tam tikras nusikalstamas veikas asmuo baudžiamojon atsakomybėn yra traukiamas tik tada, kai yra nukentėjusio asmens (ar jo atstovo) kreipimasis (prašymas, pareiškimas, skundas ar kt.) dėl nusikalstamos veikos, bet ikiteisminis tyrimas tokioje byloje yra atliekamas, o prokuroras valstybinį kaltinimą teisme palaiko.“³⁴

EŽTT praktika, susijusi su veiksmingu baudžiamuoju procesu ir žalos atlyginimu nukentėjusiajam kol kas dažniausiai yra siejama su ŽTK 2 ir 3 straipsnių materialiaisiais ir procesiniais pažeidimais³⁵, tam tikrais atvejais su ŽTK 8 straipsnio pažeidimais³⁶. Lietuvos teismai, sprenddami, ar nebuvo pažeista nukentėjusiojo teisė reikalauti nubausti kaltininką, taip pat remiasi EŽTT suformuotais kriterijais, kuriuos turi atitikti baudžiamasis procesas dėl asmens mirties tyrimo: kaip vykdoma valstybės pareiga asmeniui žuvus įtartinomis aplinkybėmis užtikrinti veiksmingo tyrimo atlikimą; ar užtikrinamas pakankamas mirties aplinkybių tyrimo viešosios kontrolės elementas, ar aukos artimieji giminaičiai įtraukiami į procedūrą, kiek tai būtina jų teisėtiems interesams garantuoti: ar artimieji turėjo galimybę veiksmingai dalyvauti procese, ar buvo laiku informuojami apie esminius procesinius sprendimus, ar galėjo pareikšti dėl jų savo nuomonę, juos skųsti ir pan.³⁷ Literatūroje teigiama, kad visais kitais atvejais nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos ir patyrusio žalą asmens teisės, remiantis Konvencija, iš esmės būtų galima ginti kaip ŽTK 6 straipsnyje nurodomas civilines teises³⁸. Todėl čia trumpai paanalizuosime asmens kreipimosi teisminės gynybos realizavimo procesines galimybes daugiausiai remdamiesi nacionaline konstitucine jurisprudencija ir teismų praktika.

34 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 15 nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 68-2514. Kitas klausimas, reikalaujantis atskiro tyrimo, – kokios nusikalstamos veikos pagal kokius kriterijus turėtų patekti į privataus kaltinimo tvarka nagrinėjamų bylų kategoriją.

35 Žr. Trechsel, S. *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford University Press, 2005, p. 37–38. Konvencijos 2 straipsnio materialusis ir procesinis pažeidimas konstatuotas ir žalos atlyginimas, sutrikdžius asmens sveikatą, priteistas kol kas vienoje byloje *Juozaitienė ir Bikulčius prieš Lietuvą, Juozaitienė and Bikulčius v. Lithuania*, no. 70659/01, 74371/01, judgment of 24 April 2008. Pl. žr. Kai kurie nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo aspektai Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-10-17]. <http://www.lat.lt/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=34069>.

36 Trechsel, S., *ibid.*, p. 37.

37 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 21 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-117/2009.

38 Trechsel, S., *supra* note 35, p. 38–42.

3. Nukentėjusiojo asmens kreipimasis dėl teisminės gynybos viešojo kaltinimo byloje

Atsižvelgiant į tai, kad valstybės priedermė yra ginti visuomenę ir individą nuo nusikalstamų kėsinių, BPK 166 straipsnio 1 dalis nustato, kad ikiteisminis tyrimas pradedamas gavus skundą, pareiškimą ar pranešimą apie nusikalstamą veiką. Pranešimo formai įstatymas nekelia jokių formalių reikalavimų – jis tik negali būti anoniminis. Taigi dokumento, kuriuo kompetentingai įstaigai pateikiama informacija apie galimai padarytą nusikalstamą veiką, forma ar menami jos trūkumai negali būti pagrindas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą. Konstitucinio Teismo nuomone, „įstatymų leidėjas, reglamentuodamas baudžiamojo proceso santykius, gali nustatyti ir tokią teisinę reguliavimą, kad nebūtų leidžiama asmeniui piktnaudžiauti konstitucine teise kreiptis į teismą, kai tokiam kreipimuisi nėra jokio pagrindo“³⁹. Siekiant užkirsti kelią galimam piktnaudžiavimui procesinėmis teisėmis, tarp jų ir teise kreiptis į teismą, BPK yra numatyti procesiniai saugikliai: 168 straipsnyje nurodyta, kad pranešime apie nusikalstamą veiką nurodyti faktai neturi būti akivaizdžiai neteisingi, priešingu atveju bus atsisakyta pradėti ikiteisminį tyrimą⁴⁰; BPK 3 straipsnyje išvardytos aplinkybės, kurias nustačius baudžiamasis procesas negali būti pradėtas, o pradėtas – turi būti nutrauktas. Kita vertus, reglamentuojant baudžiamojo proceso pradėjimo prielaidas bei nustatant atsisakymo pradėti baudžiamąjį procesą sąlygas, būtina nuolat „tikrinti“, ar teisė kreiptis į teismą dėl teisminės gynybos neapribota taip, kad jos neįmanoma įgyvendinti. Štai, pvz., atvejais, kai nusikalstamą veiką galimai padaro asmuo, nesantis tokio amžiaus, nuo kurio kyla baudžiamoji atsakomybė, nepakaltinamas asmuo, arba jei suėjo apkaltinamojo nuosprendžio senatis, nukentėjęs asmuo neturi galimybės reikalauti nubausti asmenį. Be abejo, žalos atlyginimo klausimą jis gali kelti – tačiau ne baudžiamojo proceso tvarka, kuri pripažįstama santykinai „paprastesne“ nukentėjusiajam nuo nusikalstamos veikos. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas formuoja teisingą praktiką, nutartyse pabrėždamas, kad nustačius aplinkybes, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, asmens kaltės klausimas negali būti sprendžiamas⁴¹. Kaip ir negali būti iš esmės sprendžiamas civilinio ieškinio klausimas, nustačius BPK 3 straipsnio 1 dalies 2–9 punktuose nustatytas aplinkybes. Nutraukus baudžiamąją bylą civilinis ieškinytis turi būti paliktas nenagrinėtas, taip neužkertant kelio jį reikšti civilinio proceso tvarka⁴². Šiuo aspektu asmens, nukentėjusiojo nuo nusikalstamos veikos, kurią galimai padarė asmuo, turintis imunitetą nuo baudžiamojo persekiojimo, teisės į teisminę gynybą veiksmingumas reikalauja atskiro tyrimo, nes atvejais, kai nusikalstamą veiką galimai padarė asmuo, turintis imunitetą, asmeniui

39 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254.

40 Už melagingą pranešimą apie nusikalstamą veiką yra numatyta baudžiamoji atsakomybė (BK 235, 236 str.).

41 Baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių aplinkybes, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, taikymo teismų praktikoje apžvalga. *Teismų praktika*. 2010, 33: 403–448.

42 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-260/2006.

gali būti sunku (nejmanoma) realizuoti teisės į teisminę gynybą ne tik baudžiamojo proceso (būtent apsauga nuo baudžiamosios jurisdikcijos yra beveik neginčijama kalbant apie diplomatinį ar parlamentinį imunitetą), bet ir civilinio proceso tvarka⁴³.

BPK 167 straipsnio 1 dalyje, taip pat 407 straipsnyje numatyta, kad baudžiamasis procesas pradamas tik esant nukentėjusiojo skundai ar jo teisėto atstovo pareiškimui. Toks reguliavimas, suvokiant ir subjektyvaus vertinimo faktorių, yra konstituciškai pagrįstas: „*atvejais, kai baudžiamoji atsakomybė pagal įstatymus kyla nukentėjusio asmens (ar jo atstovo) kreipimosi (prašymo, pareiškimo, skundo ar kt.) dėl nusikalstamos veikos pagrindu, ikiteisminio tyrimo pradėjimas ir (arba) baudžiamosios atsakomybės atsiradimas yra sietini su tuo, kaip atitinkamą nusikalstamą veiką ar ją padarytą žalą vertina asmuo, kurio teisės bei teisėti interesai buvo pažeisti; akivaizdu, kad esama ir tokio vertinimo subjektyvumo momento*“⁴⁴. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad tokia asmens teisės į teisminę gynybą įgyvendinimo forma, kai pats nukentėjusysis (o ne valstybės įgalioti subjektai) sprendžia dėl baudžiamojo proceso inicijavimo, yra suderinama su teisės į teisminę gynybą konstituciniu principu: „*reguliuodamas baudžiamojo proceso santykius įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į nusikalstamų veikų pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, kitas turinčias reikšmės aplinkybes, gali įtvirtinti tokį teisinį reguliavimą, kad pagrindu pradėti tam tikros nusikalstamos veikos tyrimą gali būti tik paties nukentėjusio asmens (ar jo atstovo) kreipimasis (prašymas, pareiškimas, skundas ar kt.) dėl nusikalstamos veikos*“⁴⁵.

Viešai – privataus kaltinimo bylų proceso skirtumas nuo viešojo kaltinimo bylų proceso iš esmės yra vienas – įstatymų leidėjas BPK 167 straipsnio 1 dalyje išvardija nusikalstamas veikas, dėl kurių baudžiamojo persekiojimo gali nuspręsti tik pats nukentėjusysis arba jo teisėtas atstovas (paprastai atvejais, kai pats nukentėjusysis dėl amžiaus arba sveikatos būklės yra nevysiškai procesiškai veiksnus). Nukentėjusiajam išreiškus savo valią (siekį, kad atitinkama veika būtų tiriama ir nagrinėjama) ir padavus skundą, baudžiamasis procesas vyksta įprasta tvarka: yra atliekamas ikiteisminis tyrimas, kaltinimą teisme palaiko prokuroras. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžia, kad „*įstatyme griežtai nenustatyta, kokios formos dokumentu galima informuoti*

43 Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika šiuo klausimu nėra vienoda: byloje *Cudak prieš Lietuvą*, Nr. 15869/02, [GC], 2010 m. kovo 23 d. sprendime Strasbūro Teismo Didžioji kolegija nustatė, kad Lietuvos teismų rėmimasis Lenkijos valstybės neliečiamumu neproporcingai apribojo pareiškėjos teisę patekti į teismą, siekiant išspręsti jos atleidimo iš Lenkijos diplomatinės atstovybės Vilniuje teisėtumo ir pagrįstumo klausimą, kitose bylose EŽTT nutarė, kad kadangi teisė į teismą yra neatskiriamą teisės į teisingą bylos nagrinėjimą dalis, kai kurie apribojimai taip pat gali būti laikomi neatskiriamais šios teisės elementais, <.> tokių apribojimų pavyzdys yra <.> parlamentinio imuniteto doktrina (*Al-Adsani v. United Kingdom*, [GC], No. 35763/97, 21 November 2001, § 61–63). Žr. Štarienė, L. *Jurisprudencija, supra* note 4. Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje šis klausimas nagrinėtas tik epizodiškai ir labiau potencialaus įtariamojo teisminės padėties aspektu. Žr. Nevera, A. Baudžiamosios jurisdikcijos taikymo Lietuvos Respublikos piliečiams, kurie pagal nacionalinę teisę naudojami imunitetu, problemos. *Jurisprudencija*. 2006, 1(79); Nevera, A. Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos apribojimai asmenims, kurie pagal tarptautinės teisės normas naudojami imunitetu. *Jurisprudencija*. 2008, 11(113).

44 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 68-2514.

45 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254.

*teisėsaugos pareigūnus apie nusikalstamą veiką. Teisėsaugos pareigūnai privalo priimti bei fiksuoti ir žodžiu pateikiamą informaciją apie nusikalstamas veikas, taip pat ir apie veikas, nurodytas BPK 167 straipsnio 1 dalyje*⁴⁶. Įstatymų leidėjas pasirinko tokį teisinio reguliavimo būdą, kai nukentėjusiojo (jo teisėto atstovo) kreipimuisi į ikiteisminio tyrimo institucijas ar prokurorą negali būti keliami jokių formalių reikalavimų. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs baudžiamojo proceso pažeidimą, kai „*apeliacinės instancijos teismas taikė gramatinį įstatymo aiškinimą siaurąja prasme ir nukentėjusiojo pranešimą policijai apie nusikalstamos veikos įvykį, kuris buvo iformintas protokolu-pareiškimu, nepripažino nukentėjusiojo skundu, pagal kurį pradedamas ikiteisminis tyrimas dėl nusikalstamų veiksmų, išvardytų BPK 167 straipsnio 1 dalyje*“⁴⁷. Aukščiausiojo Teismo praktika, kai procesinio dokumento, taip pat ir tokio, kuriuo kreipiamasi dėl baudžiamojo proceso pradėjimo arba dokumento, kuriuo pradedamas baudžiamasis procesas, turinys ir jo priėmimo teisiniai pagrindai yra svarbesni nei jo forma, yra pakankamai nuosekli⁴⁸. Svarbi prielaida asmeniui, nukentėjusiam nuo nusikalstamos veikos, dėl kurios jis kreipėsi į teisėsaugos institucijas, realizuoti teisę į teisminę gynybą yra nukentėjusiojo statuso suteikimas: kuo skubiau, kai tik kompetentingos institucijos gauna duomenų, kad jis galėjo nukentėti nuo nusikalstamos veikos⁴⁹. Tik pripažintas nukentėjusiuoju „pareiškėjas“, turintis tik teisę apskusti ikiteisminio tyrimo subjektų sprendimą atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą (BPK 168 str.), įgyja kompleksą teisių, kuriomis naudodamasis gali siekti savo teisėtų interesų baudžiamajame procese. Prieš kelerius metus atlikti tyrimai rodė, kad praktiškai bylose buvo susiduriama su problema, kai asmens pripažinimo nukentėjusiuoju klausimas yra nepagrįstai atidėliojamas, todėl auka (galimai faktiškai nukentėjęs asmuo) negali užimti aktyvios nukentėjusiojo (proceso dalyvio) pozicijos⁵⁰. Šiuo metu, remiantis Generalinės prokuratūros tikslinių patikrinimų duomenimis, galima teigti, kad problema nebėra tokia aštri: asmenys, nukentėję nuo nusikalstamų veikų, dažniausiai iš karto pripažįstami nukentėjusiais ikiteisminio tyrimo pradžioje, po pirmosios apklausos. Vis dėlto kai kurių kategorijų bylose – ikiteisminiuose tyrimuose dėl eismo įvykių (BK 281 str.), dėl žmogaus sveikatos sutrikdymo ar gyvybės atėmimo (BK 135 str., 138 str., 180 str., 129 str. ir kt.) ir kai kuriose kitose – dėl subjektyvių ir objektyvių priežasčių nukentėjusiais asmenys pripažįstami po tam tikro laiko (kartais ir po kelių mėnesių nuo įvykio). Kita prokurorų konstatuota tendencija yra tokia: asmenų, pripažintų nukentėjusiais, yra daug mažiau negu pradėta

46 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-814/2006.

47 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 20 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-254/2004.

48 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 16 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-221/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. liepos 24 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-624/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 26 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-139/2008.

49 2009 m. kovo 26 d. Tarybos pamatinis sprendimas dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, kuriuo panaikinamas Pamatinis sprendimas 2002/629/TVR [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-10-27]. <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/lt/09/st08/st08151.lt09.pdf>>.

50 Uscila, R. Nusikaltimo aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje: padėties vertinimas. *Jurisprudencija*. 2004, 59(51): 18.

ikiteisminių tyrimų⁵¹. Tai gali reikšti, kad tam tikrose bylose asmenys, galimai nukentėję nuo nusikalstamų veikų, vis dėlto neįgyja nukentėjusiojo statuso. Dar kartą pabrėžtina, kad neįgijęs nukentėjusiojo statuso asmuo yra liudytojas, neturintis jokių procesinių galimybių pats ar per atstovą ginti savo teisių⁵².

Reikalavimas atlyginti žalą baudžiamajame procese išreiškiamas civilinio ieškinio pateikimu, kuris lemia asmens, reikalaujančio atlyginti žalą, pripažinimą civiliniu ieškovu⁵³. Šiuo aspektu pažymėtina asmenų, kurie dėl amžiaus arba sveikatos neturi visiško procesinio veiksnio ir savo teises, tarp jų ir teisę į teisminę gynybą, gali realizuoti per atstovus, teisės kreiptis į teismą ir ginti savo teises realizavimo problema. Netinkamas nepilnamečio ar garbaus amžiaus asmenų, kurie nukentėjo nuo nusikalstamos veikos, teisminės padėties suvokimas gali lemti situaciją, kai procesinis nukentėjusiojo (civilinio ieškovo) statusas suteikiamas ne nukentėjusiajam, o jo įstatyminiam atstovui⁵⁴ arba tiesiog asmeniui, kuris be įstatymo pagrindo praktiškai padeda realizuoti faktiškai atstovaujamojo asmens teises⁵⁵, taip arba paneigiant nukentėjusiojo teisę į teisminę gynybą (teisę į žalos atlyginimą), arba apsunkinant jos realizavimą (pvz., nukreipiant teistis dėl civilinio ieškinio į civilinį procesą).

4. Nukentėjusiojo kreipimasis į teismą privataus kaltinimo tvarka

Kita asmens, kuris mano, kad jo teisės yra pažeistos dėl nusikalstamos veikos, teisės į teisminę gynybą forma yra nukentėjusiojo kreipimasis į teismą dėl baudžiamojo proceso pradėjimo privataus kaltinimo tvarka. Dar P. Leonas rašė, kad „Viešosios teisės srityje teisių saugojimo iniciatyva įeina į valstybės organų funkcijų skaičių<...> Iš šio bendro dėsnio tėra nedidelė išimtis: maži prasižengimai, pav., asmens įžeidimai, yra persekiojami tik nukentėjusiojo (įžeisto) asmens iniciatyva.“⁵⁶ Privataus kaltinimo institutas baudžiamajame procese turi senas ištakas⁵⁷ ir 2003 m. įsigaliojusiuose bau-

-
- 51 Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra. Tikslinių patikrinimų dėl Baudžiamojo proceso kodekse nustatytos nukentėjusiųjų (nusikaltimų aukų) teisės ginti savo interesus ikiteisminio tyrimo metu užtikrinimo apibendrinimas [interaktyvus]. 2008-03-13 Nr. 7.7-13, p. 3 [žiūrėta 2010-09-14]. <<http://www.prokuraturos.lt/nbspnbsplkiteisminiotyrimokontrol%C4%97/ITapibendrinimai2008m/tabid/401/Default.aspx>>.
- 52 Plačiau apie liudytojo ir nukentėjusiojo procesinio statuso santykį žr. Jurka, R. *Liudytojas ir jo procesiniai interesai baudžiamajame procese*. Monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 93–99.
- 53 Pl. žr. Juzukonis, S. Civilinis ieškinytis baudžiamajame procese: nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo santykis. *Jurisprudencija*. 2002, 24 (16).
- 54 Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-402/2006.
- 55 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-252/2007.
- 56 Leonas, P. *Teisės enciklopedija*. Paskaitos. Vytauto Didžiojo universiteto teisių fakulteto leidinys. Kaunas, 1931, p. 198.
- 57 Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais. Kavolis, M. (red.) Kaunas: Literatūros knygynas. 1933, p. 50–60; Foinickij, I. J. *Kurs ugolovnovo sudoproizvodstva*. Sankt-Peterburg: Alfa, 1996, p. 60–63; 72–73; Smirnov, A. V. *Modeli ugolovnovo procesa*. Sankt-Peterburg: Nauka, 2000, p. 35–42; Juzukonis, S. *Nukentėjusiojo teisių apsauga baudžiamajame procese*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2002, p. 13.

džiamuosiuose įstatymuose jo taikymo galimybės buvo akivaizdžiai išplėtos⁵⁸, taigi nemažai asmenų, manančių, kad jie nukentėjo nuo nusikalstamų veikų, turi kreiptis dėl teisminės gynybos būtent privataus kaltinimo tvarka. Nepaisant tokios tendencijos įstatymų leidybos srityje, privataus kaltinimo instituto reglamentavimo pagrindai, kriterijai, veikimo ribos yra nuolat diskutuojamos⁵⁹.

Atsižvelgdamas į tai, kad nukentėjusiojo skundas (jo teisėto atstovo pareiškimas) tampa pagrindu nagrinėti baudžiamuosius kaltinimus teisme (šiose bylose neatliekamas ikiteisminis tyrimas ir prokuroras valstybinio kaltinimo nepalaiko, dėl to privataus kaltinimo tvarka paduodamo skundo paskirtis, skirtingai nei skundo viešojo kaltinimo byloje, yra ne tik pranešimas apie nusikalstamą veiką, bet ir kaltinimų asmeniui pateikimas), įstatymų leidėjas nustato griežtus formalius reikalavimus šiam dokumentui⁶⁰ (BPK 412 str. 2 d.): kad teismui būtų aiški asmens, kuris kreipiasi į teismą, valia bei kaltinamajam būtų aiškūs jam pateikiami kaltinimai: tiek faktinės aplinkybės, tiek teisinis jų vertinimas⁶¹. Teismai privataus kaltinimo byloje patvirtina tai: „*privataus kaltinimo ypatumas yra tai, kad byla nagrinėjama teisme be ikiteisminio tyrimo, todėl privataus kaltintojo skunde turi būti nuosekliai, aiškiai ir konkrečiai nurodytos veikos, kuriomis yra kaltinamas baudžiamojon atsakomybėn traukiamas asmuo. Baudžiamajame procese (taip pat ir privataus kaltinimo byloje) galioja iš esmės tie patys principai, tarp kurių vienas svarbiausių principų yra rungimosi principas (BPK 7 str.) bei teisė į gynybą*

58 Nuo 4 nusikalstamų veikų, kurios buvo numatytos iki 2003 m. galiojusio BPK 126 str., iki 11 nusikalstamų veikų, išvardytų 2003 m. BPK 407 str.

59 Kelis kartus buvo suabejota privatų kaltinimą reglamentuojančių normų konstitucingumu: žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 68-2514. Imamasi įstatymų leidybos iniciatyvų: Baudžiamojo proceso kodekso 34, 132(1), 151, 342, 362, 364, 365, 365(1), 365(2), 409, 412 straipsnių, Kodekso priedo pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 17(3), 365(3), 365(4) straipsniais įstatymo projektas Nr. XIP-677 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-10-20]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=344779&p_query=privataus%20kaltinimo&p_tr2=2>; Aiškinamasis raštas (2). Dėl Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo 2, 19, 21 22 ir 23 straipsnių, LR administracinių teisės pažeidimų kodekso papildymas nauju šeštuoju¹ skirsniu bei 225, 266, 267 ir 282 straipsnių, LR baudžiamojo kodekso 140 ir 141 straipsnių, LR ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo papildymas nauju 40¹ straipsniu bei 18 ir 41 straipsnių, LR civilinio proceso kodekso 739 straipsnio, LR baudžiamojo proceso kodekso 132¹ straipsnio pakeitimų ir papildymų įstatymo projektų [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-10-20]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=376879&p_query=privataus%20kaltinimo&p_tr2=2>.

Dėl privataus kaltinimo diskutuojama ir mokslinėje literatūroje: Doroshkov, V. V. *Chastnoje obvinenije. Pravavaja teorija i cudebnaja praktika*. Moskva: Norma, 2000; Ukhova, E. B. *Institut chastnovo obvinenija v ugalovnom sudoproizvodstve*. Moskva: Jurlitinform, 2008; Ashworth, A. *The Criminal process. An Evaluative Study*. Second Edition. Oxford University Press, 1998, p. 35–58; Perrodet, A. The public prosecutor. In *European criminal procedures*. Delmas–Marty, M.; Spencer, J. R. (eds.). Cambridge university press, 2005, p. 451–452.

60 Gana griežti reikalavimai nukentėjusiojo skundui buvo konstitucinio ginčo objektu. Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254.

61 Asmens teisė žinoti, kuo jis kaltinamas, yra plačiai aptarta ir doktrinoje, ir EŽTT bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje. Nepaisant to, kad šiuose šaltiniuose paprastai analizuojama teisė žinoti, kuo jis kaltinamas viešojo kaltinimo byloje, tačiau bendri principai ir teisės esmė nesikeičia priklausomai nuo teisenos formos. Žr. Merkevičius, R. *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata*. Vilnius: Registrų centras, 2008.

(BPK 10 str.). Tai reiškia, kad nusikaltimų padarymu kaltinamas asmuo turi žinoti, kuo jis yra kaltinamas, kuo grindžiamas kaltinimas ir, atitinkamai, turėti galimybę gintis nuo kaltinimų. Kaltinimas turi būti suformuotas tinkamai, o pačiame skunde turi būti nurodyti kaltinimus patvirtinantys konkretūs ir aiškūs bylos duomenys.⁶² Įvertinus procesinės kaltinimo funkcijos – pradėdant kreipimusi į teismą – turinį, manytina, kad teisės į teisminę gynybą privataus kaltinimo byloje prieinamumas realiai gali būti užtikrinamas tik siejant jos realizavimą su veiksminga teisine pagalba⁶³: nukentėjusiajam (privatiam kaltintojui) pasinaudojant atstovavimo galimybėmis arba kreipiantis dėl valstybės garantuojamos teisinės pagalbos suteikimo. Nors antrinė teisinė pagalba nukentėjusiems dėl nusikaltimų atsiradusios žalos atlyginimo byloje, įskaitant atvejus, kai žalos atlyginimo klausimas yra sprendžiamas baudžiamojoje byloje, turi būti užtikrinta nepriklausomai nuo jo turtinės padėties⁶⁴, tačiau paradoksalu, kad pagrindas suteikti ją yra „ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimas ar teismo nutartis, kuriais asmuo pripažįstamas nukentėjusiuoju, ir (ar) teismo nuosprendis“⁶⁵. Taigi, laikantis nustatytos tvarkos praktiškai neįmanoma pasinaudoti šia pagalba, nes reikalavimų neatitinkantis skundas yra nepriimamas ir gražinamas jį padavusiam asmeniui (BPK 412 str. 3 d.), o asmuo įgyja privataus kaltintojo statusą tik teisme (BPK 408 str. 1 d.), t. y. priėmus skundą. Sprendžiant asmenų, kurie dėl sunkios turtinės padėties negali pasinaudoti teisišiais paslaugomis, valstybės garantuojamos teisinės pagalbos suteikimo klausimą būtina įvertinti jos suteikimą laiku – teisinė pagalba turi būti suteikta tada, kai ji reikalinga, taip pat ir iki teisinio proceso⁶⁶.

Šiuo aspektu paminėtini dar du senokai diskutuojami nukentėjusiojo statuso įgijimo reglamentavimo trūkumai, kurie gali tapti prielaida sukliudyti galimai nukentėjusiam nuo nusikalstamos veikos, kuri nagrinėjama privataus kaltinimo tvarka, pasinaudoti teise kreiptis į teismą.

Literatūroje jau buvo kelta problema dėl nukentėjusiojo statuso įgijimo skirtumų asmeniui pasiryžus ginti savo teises, galimai pažeistas nusikalstama veika⁶⁷: ikiteisminio tyrimo metu pareiškėjas (turintis teisę kreiptis ir gauti pranešimą dėl pradėto tyrimo arba teisę skųsti atsisakymą pradėti tyrimą) tampa nukentėjusiuoju ir įgyja atitinkamas teises bei pareigas nuo asmens pripažinimo nukentėjusiuoju (BPK 28 str.). Privataus kaltintojo statuso įgijimo momentas nėra tiksliai reglamentuotas: BPK nurodyta, kad privataus kaltinimo procese „nukentėjusysis“ (BPK 408 str.) kreipiasi skundu į teismą, kituose straipsniuose jau kalbama apie skundą ar pareiškimą padavusį asmenį (BPK 412-1 str.), nes, nors teisėjas gali atsisakyti pradėti procesą dėl akivaizdžiai neteisingų skunde pateiktų faktų arba paaiškėjus BPK 3 straipsnyje nurodytoms aplinkybėms (BPK 412-1

62 Klaipėdos apygardos teismo 2008 m. spalio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-214-106/2008.

63 EŽTT pripažino, kad teisės į teisminę gynybą būtina prielaida tam tikrais atvejais gali būti teisinės pagalbos suteikimas. *Case of Airey v. Ireland*. No. 6289/73, judgement of 9 October 1979, ECHR A32.

64 Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 30-827; *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 18-572. 12 straipsnio 1 dalies 2 punktą.

65 Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 30-827; *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 18-572. 13 straipsnio 3 punktą.

66 Montvydienė, I., *supra* note 5, p. 50–59.

67 Ancelis, P., *supra* note 21, p. 96.

str.), asmuo, padavęs skundą neigis privataus kaltintojo statuso. Literatūroje ši painiava aiškinama kaip privataus statuso įgijimas plačiuoju požiūriu (nuo skundo teismui padavimo) ir kaip privataus kaltintojo statuso įgijimas siauroju požiūriu (nuo momento, kai BPK 413 str. tvarka teisėjas priima nutartį perduoti nagrinėti teisiamaajame posėdyje)⁶⁸. Tokio asmens, galimai nukentėjusiojo nuo nusikalstamos veikos, skirtingo pavadinimo baudžiamojo proceso įstatyme negalima traktuoti tik kaip terminijos problemos, nes tai yra teisinio statuso (ne)įgijimo problema.

Kita jau seniai žinoma teisinio reguliavimo problema yra ta, kad privataus kaltinimo tvarka į teismą laikantis įstatymo raidės gali kreiptis tik fizinis asmuo, nes tik toks asmuo gali būti pripažintas nukentėjusiuoju (BPK 28 str.) ir atitinkamai privačiu kaltintoju, tačiau siūloma išeitis – nukentėjusiuoju pripažinti ne tik fizinį, bet ir juridinį asmenį⁶⁹ nesulaukia įstatymų leidėjo dėmesio.

Įvertinus baudžiamojo proceso paskirtį ir jame dominuojančią viešojo intereso gynybą, Baudžiamojo proceso kodekse, reglamentuojant privataus kaltinimo institutą, vis dėlto paliekama galimybė prokurorui, ginančiam viešąjį interesą, palaikyti valstybinį kaltinimą (BPK 409 str.). Jei tokių pagrindų nebūtų numatyta, kiltų grėsmė, kad nukentėjusiojo teisė kreiptis į teismą būtų tik formali.

Konstitucinis Teismas gana plačiai interpretavo įstatymo sąvoką „asmuo, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtą savo interesą“, taip suteikdamas realias galimybes užtikrinti nukentėjusiems nuo nusikalstamos veikos asmenims prieinamą teisminę gynybą, nurodydamas, kad ši formuluoatė „*apibūdina tokias situacijas, kai asmuo arba apskritai negali (pats arba per teisėtą savo atstovą) išreikšti valios ginti savo teisėtus interesus ir (arba) negali (pats arba per teisėtą savo atstovą) atlikti tam tikrų veiksmų (imtis kitų priemonių), kuriais šiuos savo teisėtus interesus imtųsi ginti (pavyzdžiui, dėl fizinės ar psichinės negalios, teisinio subjektiškumo nebuvimo ir t. t.), arba, nors ir gali (pats arba per teisėtą savo atstovą) išreikšti valią ginti teisėtus savo interesus ir atlikti tam tikrus veiksmus, kuriais šiuos teisėtus savo interesus imtųsi ginti, tačiau šių veiksmų (kitų priemonių) objektyviai negali pakakti, kad tie interesai būtų apginti (pavyzdžiui, dėl negalėjimo gauti reikalingą informaciją, neturėjimo teisės atlikti reikalingus proceso veiksmus ir t. t.)*“⁷⁰.

Lietuvos Aukščiausio Teismo praktika šiose bylose kol kas vis koreguojama: nuosekliai praktikai formuotis visų pirma trukdo proceso nuostata, kad privataus kaltinimo tvarka priimti nuosprendžiai ar nutartys kasacine tvarka yra neskundžiami (BPK 367 str. 3 d.). Tačiau bendras ypatingų teisenų reguliavimo principas yra toks: jei teisinius santykius reguliuoja bendroji ir specialioji norma, turi būti taikoma ji⁷¹. Taigi, prokuroras,

68 Jurka, R.; Randakevičienė, I.; Juzukonis, S. *Baudžiamojo proceso dalyviai*. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius: Industrias, 2009, p. 61–62.

69 Juzukonis, S., *supra* note 58, p. 22. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad nukentėjusysis ir nukentėjęs asmuo yra netapačios sąvokos, ir kad nukentėjęs asmuo gali būti ir juridinis asmuo (Lietuvos Aukščiausio Teismo 2005 m. lapkričio 14 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-464/2005), tačiau tai neišsprendžia sisteminės problemos.

70 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 68-2514.

71 Bendrosios ir specifinių baudžiamojo proceso formų tarpusavio santykio esmė yra ta, kad specifinės bau-

tik įvertinęs įstatyme numatytas aplinkybes (nusikalstamų veikų visuomeninę reikšmę arba nukentėjusiojo negalėjimą ginti savo pažeistų teisių), privalo pradėti ikiteisminį tyrimą ir nesant nukentėjusiojo skundo arba pateikti teismui rašytinį pareiškimą, kad šioje byloje palaikys kaltinimą. Aukščiausiasis Teismas, remdamasis konstitucine doktrina dėl viešojo intereso privataus kaltinimo byloje, nutartyse nurodydavo, kad „BPK 409 straipsnyje numatytos išimtys, kai procesas dėl BPK 407 straipsnyje nurodytos veikos vyksta ne privataus kaltinimo, o įprasta tvarka <...>. Šiais atvejais baudžiamąjį procesą dėl šių veikų turi teisę pradėti ir prokuroras, nesvarbu, ar yra nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarime pabrėžta, kad prokuroras, įgyvendindamas arba atsisakydamas įgyvendinti savo įgaliojimus, nustatytus BPK 409 straipsnio 1 ar 2 dalyje, turi pagrįsti sprendimą teisiniais argumentais. BPK nenustatyta, kokia konkrečia forma, esant BPK 409 straipsnio 1 dalyje nustatytam pagrindui, turi būti išreikštas prokuroro reikalavimas pradėti ikiteisminį tyrimą, tačiau visada turi būti surašytas motyvuotas sprendimas (paprastai šiuo atveju priimamas nutarimas), kuriame nurodomi išsamūs argumentai, pagrindžiantys BPK 409 straipsnio 1 dalyje nustatytos bent vienos aplinkybės buvimą“⁷².

Vėlesnėje praktikoje Aukščiausiojo Teismo pozicija, vertinant prokuroro reikalavimą kaip motyvuotą ir argumentuotą sprendimą tęsti procesą privataus kaltinimo byloje, švelnėjo, nurodant, kad, pvz., „prokuroro pavedimas (<...> policijos komisariatui atlikti ikiteisminį tyrimą <...>) vertintinas kaip prokuroro reikalavimas pradėti ikiteisminį tyrimą“⁷³. Ilgainiui Aukščiausiojo Teismo praktika pakito ta kryptimi, kad nuo aiškios pozicijos, kad esant privataus kaltinimo proceso pradėjimo pagrindams, bendras procesas turi būti nutraukiamas arba gali būti tęsiamas tik esant prokuroro reikalavimui tęsti procesą⁷⁴, buvo nutolta. Naujesnėse nutartyse Aukščiausiasis Teismas baudžiamajame procese formuoja praktiką, kad tam tikri BPK pažeidimai, valstybinio kaltinimo tvarka tiriant privataus kaltinimo bylas, nėra besąlygiškas pagrindas naikinti tokioje byloje priimtą nuosprendį. Ikiteisminio tyrimo atlikimas ir apkaltinamojo nuosprendžio prieš-

---

džiamąjo proceso formos yra tik išimtys iš bendrojo baudžiamąjo proceso, t. y. jos negali būti taikomos nuo jo atskirai. Toks ryšys tiesiogiai arba netiesiogiai yra įtvirtintas ir BPK. Pvz., BPK 246 str. 2 d. yra nustatyta, kad kai kaltinamasis to paties straipsnio 1 d. numatytu atveju nedalyvauja teismo posėdyje, bylos nagrinėjimas vyksta bendra tvarka, išskyrus šio kodekso XXXII skyriuje, kuris reguliuoja bylų procesą kaltinamajam nedalyvaujant, nustatytas išimtis; BPK 387 str. 1 d. yra nustatyta, kad bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų proceso tvarką nustato BPK bendrosios taisyklės su BPK XXVIII skyriaus straipsniuose numatytomis išimtimis. Tokios taisyklės yra nustatytos ir kituose BPK straipsniuose, reguliuojančiuose skirtingas specifines baudžiamąsias procesines formas, kaip antai: 392 str. 3 d., 414 str. 1 d., 415 str. 1 d., 434 str., 432 str. 1 d. Ažubalytė, R.; Jurgaitis, R.; Zajančauskienė, J. *Magistrantūros studijų programos „Teisė“, specializacijos „Baudžiamoji teisė ir kriminologija“ modulio „Atskirų kategorijų baudžiamųjų bylų tyrimo ir nagrinėjimo ypatumai“ (3 kr.) mokomosios medžiagos paketas nuotolinėms studijoms*. 2009 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-10-20]. <<http://moodle.mruni.lt/>>.

- 72 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 13 d. kasacinė nutartis baudžiamąjoje byloje Nr. 2K-67/2007.
- 73 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamąjoje byloje Nr. 2K-624/2007.
- 74 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamąjoje byloje Nr. 2K-234/2006; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 13 d. kasacinė nutartis baudžiamąjoje byloje Nr. 2K-67/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamąjoje byloje Nr. 2K-624/2007.

mimas dėl BPK 407 straipsnyje numatytos kurios nors nusikalstamos veikos padarymo, nesant tinkamai įforminto nukentėjusiojo skundo ar prokuroro reikalavimo tęsti procesą paaiškėjus tokios veikos požymiams, Aukščiausiojo Teismo nuomone, nelaikytinas esminiu BPK pažeidimu, jeigu nukentėjusysis iš esmės išreiškė poziciją, kad būtina vykdyti baudžiamąjį procesą, atsisakė susitaikyti su kaltinamuoju, o prokuroras turėjo teisinį pagrindą reikalauti vykdyti baudžiamąjį procesą bendrąja tvarka⁷⁵. Taip pat svarbus momentas yra tas, kad BPK 407 straipsnyje numatyta veika (t. y. veika, paprastai nagrinėjama privataus kaltinimo tvarka) turi visuomeninę reikšmę ir tais atvejais, kai jos tyrimas glaudžiai susijęs su kitos šiame straipsnyje nenumatytos nusikalstamos veikos tyrimu: „*Smurtiniai veiksmai prieš abu nukentėjusiuosius buvo naudojami to paties asmens, tuo pačiu laiku ir toje pačioje vietoje, taigi šių nusikalstamų veikų tyrimas buvo glaudžiai susijęs. Todėl galima teigti, kad nusikalstama veika prieš A. V. J. igavo visuomeninę reikšmę, nes nuo šios veikos tyrimo rezultatų tiesiogiai priklausė nusikalstamos veikos prieš R. M. atskleidimas ir įrodinėjimas. Procesų dėl to paties asmens, toje pačioje vietoje ir tuo pačiu laiku padarytų nusikalstamų veikų prieš skirtingus nukentėjusiuosius vykdymas kartu toje pačioje byloje šiuo atveju visiškai atitiko viešąjį interesą, nors tai ir nebuvo tinkamai įforminta.*“⁷⁶ Įvertinus tai, kad baudžiamojo proceso pažeidimai, ikiteisminio tyrimo subjektams ir vėliau teismui netinkamai pasirinkus bylos tyrimo ir nagrinėjimo procesinę formą, iš esmės nesutrukdo priimti teismams teisingo sprendimo (jei nustatomos anksčiau minėtos procesinės prielaidos: nukentėjusiojo pozicija nesitaikyti ir aplinkybės, leidusios prokurorui palaikyti kaltinimą), baudžiamojo proceso paskirties (BPK 1 str.) dominantė prieš specialiąsias BPK normas šiuo atveju yra pateisinama.

Apibendrinant būtina pasakyti, kad pradėjus baudžiamąjį procesą, priėmus nagrinėti skundą ar priėmus civilinį ieškinį teisminės gynybos prieinamumo principas negali būti laikomas įgyvendintu. Asmens teisė į teisminę gynybą apima ir kitus aspektus, visų pirma teisę į tinkamą (sąžiningą) procesą ir teisingą bylos išsprendimą. Teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principas glaudžiai susijęs su kitais proceso principais. Realus jo egzistavimas ir taikymas priklauso nuo daugelio veiksnių, taip pat nuo kitų baudžiamojo proceso principų realizavimo.

Išvados

1. Baudžiamojo proceso doktrinos, konstitucinės jurisprudencijos, tarptautinių ir nacionalinių teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad konstitucinės teisės į teisminę gynybą pagrindiniai subjektai baudžiamajame procese yra nukentėjusysis ir įtariamasis (kaltinamasis).

2. Nukentėjusysis, realizuodamas teisę į teisminę gynybą baudžiamajame procese, gali disponuoti teise reikalauti, kad kaltininkui būtų pritaikyta baudžiamoji atsakomy-

75 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 30 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-375/2008.

76 *Ibid.*

bė, bei teise reikalauti žalos atlyginimo. Nors pripažįstama, kad nukentėjusiojo teisės efektyviau būtų ginamos vientiso (vieno) proceso metu, tačiau paaiškėjus aplinkybėms, kurios daro baudžiamąjį procesą negalimą, civilinio ieškinio klausimas negali būti sprendžiamas iš esmės, taip neužkertant kelio nukentėjusiajam ginti savo teises civilinio proceso tvarka

3. Nukentėjusiojo teisės į teisminę gynybą veiksmingumas turi būti užtikrintas nustatant optimalias kreipimosi į teismą procedūras, užkertančias kelią piktnaudžiavimui procesinėmis teisėmis, tačiau kartu užtikrinančias teisės į teismą realizavimą. Nukentėjusiojo teisės į teisminę gynybą realizavimo procesinių formų analizė leidžia teigti, kad siekiant užtikrinti asmens, nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos, kuri nagrinėjama privataus kaltinimo proceso tvarka, teisę į teisminę gynybą, būtina išspręsti privataus kaltintojo statuso įgijimo reglamentavimo problemas bei tinkamai interpretuoti perėjimo iš viešojo kaltinimo bylų proceso į privataus kaltinimo bylų procesą reguliuojančias normas.

Literatūra

- Abramavičius, A. Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*. 2009, 3(117).
- Aiškinamasis raštas (2). Dėl Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo 2, 19, 21 22 ir 23 straipsnių, LR administracinių teisės pažeidimų kodekso papildymas nauju šeštuoju¹ skirsniu bei 225, 266, 267 ir 282 straipsnių, LR baudžiamojo kodekso 140 ir 141 straipsnių, LR ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo papildymas nauju 40¹ straipsniu bei 18 ir 41 straipsnių, LR civilinio proceso kodekso 739 straipsnio, LR baudžiamojo proceso kodekso 132¹ straipsnio pakeitimų ir papildymų įstatymo projektų [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-10-20]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=376879&p_query=privataus%20kaltinimo&p_tr2=2>.
- Ancelis, P. *Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas*. Monografija. Vilnius: Saulelė, 2006.
- Ashworth, A. *The Criminal process. An Evaluative Study*. Second Edition. Oxford University Press, 1998.
- Ažubalytė, R.; Jurgaitis, R.; Zajančkauskienė, J. *Magistrantūros studijų programos „Teisė“, specializacijos „Baudžiamoji teisė ir kriminologija“ modulio „Atskirųjų kategorijų baudžiamųjų bylų tyrimo ir nagrinėjimo ypatumai“ (3 kr.) mokomosios medžiagos paketas nuotolinėms studijoms*. 2009 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-10-20]. <<http://modle.mruni.lt/>>.
- Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais*. Kavolis, M. (red.). Kaunas: Literatūros knygynas, 1933.
- Baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių aplinkybes, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, taikymo teismų praktikoje apžvalga. *Teismų praktika*. 2010, 33.
- Baudžiamojo proceso kodekso 34, 132(1), 151, 342, 362, 364, 365, 365(1), 365(2), 409, 412 straipsnių, Kodekso priedo pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 17(3), 365(3), 365(4) straipsniais įstatymo projektas Nr. XIP-677 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-10-20]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=344779&p_query=privataus%20kaltinimo&p_tr2=2>.
- Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Airey v. Ireland*. No. 6289/73, judgement of 9 October 1979, ECHR A32.

- Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Juozaitienė and Bikulčius v. Lithuania*, No. 70659/01, 74371/01, judgment of 24 April 2008.
- Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Golder v. The United Kingdom*. No. 4451/70, judgement of 21 February 1975, ECHR A18.
- Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Deweer v. Belgium*, Appl. No. 6903/75, judgment of the 27th of February, 1980.
- Drīukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. I tomas. Vadovėlis. Teisinės informacijos centras, 2005.
- Foinickij, I. J. *Kurs ugovnovo sudoproizvodstva*. Sankt-Peterburg: Alfa, 1996.
- Garnelienė, L.; Rimšelis, E. Apeliacijos sampratos įtaka teismų praktikai baudžiamajame procese. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 4(4).
- Jočienė, D. Pagrindinių teisių apsauga pagal Europos žmogaus teisių konvenciją ir Europos Sąjungos teisę. *Jurisprudencija*. 2010, 3(121).
- Jurgaitis, R. Baudžiamojo įsakymo procesas: proceso be įprasto nagrinėjimo teisme ypatumai ir įtariamojo (kaltinamojo) procesinės garantijos. *Jurisprudencija*. 2008, 6(108).
- Jurka, R.; Ažubalytė, R.; Gušauskienė, M.; Panomariovas, A. *Baudžiamojo proceso principai*. Metodinė mokymo knyga. Vilnius: Eugrimas, 2009.
- Jurka, R.; Randakevičienė, I.; Juzukonis, S. *Baudžiamojo proceso dalyviai*. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius: Industrus, 2009.
- Jurka, R. *Liudytojas ir jo procesiniai interesai baudžiamajame procese*. Monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009.
- Juzukonis, S. *Nukentėjusiojo teisių apsauga baudžiamajame procese*. Daktaro disertacijos santrauka. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
- Juzukonis, S. Civilinis ieškinys baudžiamajame procese: nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo santykis. *Jurisprudencija*. 2002, 24(16).
- Kai kurie nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo aspektai Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje [interaktyvus]. [žiūrėta 2010–10–17]. <http://www.lat.lt/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=34069>.
- Kavaliauskienė, G. *Proceso civilinėje byloje prielaidos ir sąlygos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
- Klaipėdos apygardos teismo 2008 m. spalio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-214-106/2008.
- Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė*. I tomas. Vadovėlis. Justitia, 2003.
- Leonas P. *Teisės enciklopedija*. Paskaitos. Vytauto Didžiojo universiteto teisių fakulteto leidinys. Kaunas, 1931.
- Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-402/2006.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 20 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-254/2004.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 14 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-464/2005.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-814/2006.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 13 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-67/2007.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 16 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-221/2008.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 30 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-375/2008.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-260/2006.

- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga „Dėl teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose. *Teismų praktika*. 2009, 29.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. liepos 24 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-624/2007.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 26 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-139/2008.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-252/2007.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-234/2006.
- Lietuvos Respublikos generalinė prokuratura. Tikslinių patikrinimų dėl Baudžiamojo proceso kodekse nustatytos nukentėjusiųjų (nusikaltimų aukų) teisės ginti savo interesus ikiteisminio tyrimo metu užtikrinimo apibendrinimas. 2008-03-13 Nr. 7.7-13 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-14]. <<http://www.prokuratos.lt/nbspnbsplkiteisminiotyrimokontrol%C4%97/ITapibendrinimai2008m/tabid/401/Default.aspx>>.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 19-623.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 195 straipsnio penktosios dalies ir 242 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 91-2289.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 14 straipsnio (1993 m. sausio 12 d. redakcija, Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies bei šios dalies 5 punkto, 15, 20 ir 21 straipsnių (2002 m. sausio 15 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 15 straipsnio 2, 4, 5 ir 6 punktų, šio straipsnio 2 ir 4 dalių, 16 straipsnio 10 dalies, 20 straipsnio (2002 m. spalio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Vyriausybės 1994 m. sausio 17 d. nutarimo Nr. 27. „Dėl gyvenamųjų namų, būtinų valstybės reikmėms, išpirkimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 14 straipsniui (1993 m. sausio 12 d. redakcija)“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 24-1004.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 181-6708; 2004, Nr. 186.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikaltamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 1-7.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. rugpjūčio 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. gruodžio 10 d. nutarimu Nr. 1423 „Dėl prašymų leisti įsigyti nuosavybėn ne žemės ūkio paskirties žemės sklypus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo nustatytiems nacionaliniams ir užsienio subjektams pateikimo, nagrinėjimo ir leidimų išdavimų tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos Prašymų leisti įsigyti nuosavybėn ne žemės ūkio paskirties žemės

sklypus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų išsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo nustatytiems nacionaliniams ir užsienio subjektams pateikimo, nagrinėjimo ir leidimų išdavimo tvarkos (1998 m. gruodžio 10 d. redakcija) 18 punkto trečiosios pastraipos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo (2002 m. sausio 24 d. redakcija) 4 straipsniui ir Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo (2001 m. rugsėjo 19 d. redakcija) 5 straipsniui“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 129-4634.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 148 straipsnio (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 2 dalies, 168 straipsnio (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 3 dalies, 182 straipsnio (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 4 dalies, 183 straipsnio (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 5 dalies, 186 straipsnio (2003 m. balandžio 10 d. redakcija) 4 dalies, 187 straipsnio (2003 m. balandžio 10 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 68-2514.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 90 straipsnio 8 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 130-4910.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 90-3529, atitaisydas – 2006, Nr. 137.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 425 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 11-388.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.96 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 126-4816.

Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 30-827; 2005, Nr. 18-572.

Matuizienė, E. Dispozityvumo samprata baudžiamajame procese. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 4(4).

- Merkevičius, R. *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata*. Vilnius: Registrų centras, 2008.
- Montvydienė, I. *Valstybės garantuojama teisinė pagalba civilinėse bylose*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
- Nekrošius, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002.
- Perrodet, A. The public prosecutor. In *European criminal procedures*. Delmas–Marty, M.; Spencer, J. R. (eds.). Cambridge university press, 2005.
- Randakevičienė, I. Teismų sprendimų kontrolės formos baudžiamajame procese. Iš Ancelis P., et al. *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Vilnius: Industus, 2009.
- Sinkevičius, V. Teisės į teisingą teisinį procesą samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2006,
- Smirnov, A. V. *Modeli ugolovnovo procesa*. Sankt-Peterburg: Nauka, 2000.
- Stauskienė, E. *Teismo vaidmuo vykdymo procese*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
- Štarienė, L. Cudak v. Lithuania and the European Court of Human Rights approach to the state immunity doctrine. *Jurisprudencija*. 2010, 2(120).
- Štarienė, L. Teisės į teisingą teismą, įtvirtintos Europos žmogaus teisių konvencijos 6 str., pobūdis, vieta ir apsaugos lygis kitų konvencijos teisių požiūriu [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-10-16]. <http://tm.infolex.lt/?item=stras_publ>.
- Tarybos 2009 m. kovo 26 d. pamatinis sprendimas dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, kuriuo panaikinamas Pamatinis sprendimas 2002/629/TVR [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-10-27]. <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/lt/09/st08/st08151.lt09.pdf>>.
- Trechsel, S. *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford University Press, 2005.
- Uscila, R. Nusikaltimo aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje: padėties vertinimas. *Jurisprudencija*. 2004, 59(51).
- Vėlyvis, S. Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso doktrinoje. Iš *Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai*. Vėlyvis, S. (ats. red.). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
- Višinskis, V. *Teismo sprendimų vykdymo procesinės problemos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1999.
- Žiobienė, E. Žmogaus teisių ir laisvių apsauga: Lietuva Europos kontekste. Iš *Regnum Est. 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui*. Mesonis, G. (ats. red.). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.

VICTIM'S RIGHT TO ACCESS JUSTICE

Rima Ažubalytė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The right of a person, who is a victim of a criminal act, to access justice (court) according to the criminal legal order, is analyzed in this article. The right to appeal to a court is analyzed as a constituent part of the principle of accessibility to legal defence. Pre-eminently, the general constitutional fundamentals of the right towards legal defence are estimated. The provisions of the jurisprudence of the Constitutional Court of Lithuania, i.e. that the right towards legal defence of the infringed rights is absolute, is analyzed while taking into consideration the attitude formed by the international courts, i.e. that the right to justice is not an absolute and can only be restricted by being ruled by the principle of proportionality and the other legal principles.*

The aggrieved person's right to appeal for legal defence according to the criminal legal order serves as the dominating point of this article. The person appealing for defence of their infringed rights disposes of the right to insist on punishment of the person who has committed the criminal act, and disposes of the right to insist for the compensation of the damage that was made by the criminal act. The aggrieved person's rights of the material legal nature are not analyzed in detail in this article; but attention as such is drawn towards two procedural forms of such a person's appeal to court.

After having analyzed the jurisprudence of the Constitutional Court of Lithuania, the judicial praxis and provisions of the doctrine, one can state that the order of appeal to the court is rather complicated in the process of the private prosecution. By taking into consideration the fact that the aggrieved person performs the accusatorial (prosecution) function in the proceedings of the private prosecution, the formal requirements are raised towards the claim. Such regulation must guarantee the right of the accused to know what he/she is charged with; however it complicates the possibilities of the victim to defend his/her rights in the course of the hearing. It is also pointed out, that the importance of rendering the legal aid, which is guaranteed by the state in cases when the person, aggrieved as a result of the criminal act, cannot make use of the legal services through his/her material circumstances and because of this cannot efficiently make use of their right to legal defence.

In conclusion, the right to legal defence and later on towards a fair trial cannot be realized without having first secured an efficient procedure of the aggrieved person's appeal to the court, and this process is drawn in the present article. Seeking to secure in court an efficient defence of the rights of a person who is a victim of a criminal act, it is necessary to provide the aggrieved person with the accurate procedural status as soon as possible; to settle the question on timely rendering of the legal aid guaranteed by the state to the victims, who have suffered as a result of the criminal act; to make proper amendments of the legal provisions, which are regulating the transition of the public procedure of the prosecution into the procedure for private prosecution.

Keywords: *criminal procedure, access to justice, victims' rights, the compensation of the damage.*

Rima Ažubalytė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamojo proceso katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamasis procesas, baudžiamojo proceso diferenciacija, nepilnamečių baudžiamasis procesas, diskrecinis baudžiamasis persekiojimas, asmens teisių apsauga baudžiamajame procese, teisė į teisminę gynybą.

Rima Ažubalytė, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Criminal Procedure, associate professor. Research interests: criminal procedure, differentiation of criminal procedure, criminal process against juveniles, discretionary criminal procedure, protection of human rights in criminal procedure, access to justice.